

הגירות למפרע, שהרי בכל גר יש לנו להסתפק שמא לבסוף יחזור בו מקבלת עול מצוות ואעפ"כ תקנו ברכה [והלא כתבו הראשונים שלכך אין מברכים על צדקה, כי שמא יחזור בו העני מלקבל] – ועל כרחך שכן תקנו מעיקרא בברכת המילה על הגרים, וכמו בנטילת ידים לסעודה שכתב הריטב"א (בחולין) שאעפ"י שנטל ידיו בברכה אינו חייב לאכול, כי כך היא המצוה שכשרוצה לאכול יטול ידיו, והכי נמי תקנו ברכה למול את הגרים על ספק זה שכל הרוצה להתגייר מלין אותו מתחילה. ונראה שיש לחלק בין גירות קטן לגירות גדול, כי בקטן יש לנו ספק כבר עתה אם רוצה בגירות, ולא שמענו שתקנו ברכה גם באופן כזה. ואולם כבר מבואר בבעלי הנפש להראב"ד (סוף שער הטבילה) שביית דין מברכים בטבילת גר קטן. וע' בשו"ת שבט הלוי ח"ו קצא.

ג. בתרומת הדשן (שמט ד"ה ובטור) משמע שזה שאמרו 'יהיבנן לה קנס ואזלה ואכלה בגיותה' – משום הפקר בית דין הוא, אבל מעיקר הדין יש לשלם לה. ולפי"ז מובן שלא חששו לשאר דברים כגון לענין ברכה לבטלה או שחיתתו וקידושו, כי מצד הדין יש להעמידו בחזקת ישראל. וע"ע בסמוך).

'הגדילו יכולין למחות' – לפי שגירות צריכה קבלת מצוות ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה. ומועילה המילה והטבילה שהיתה בגופם בקטנותם. (עפ"י תוס' סנהדרין סח סע"ב)

– יש מקשים כיצד גירות קטנה מותרת לינשא לישראל [כמו שאמרו במשנתנו יש לה כתובה], מדוע אין חוששים שמא תמחה כשתגדיל ויוברר שהיתה נכרית מעיקרא? ותירץ הריטב"א, כיון שאין בדבר איסור אלא מדרבנן (שנוקטים כדעה האומרת (ביבמות עז) בגיוותן אין להן איסור חתנות, אף בשבעת עממין), לכך תולים לקולא.

יש מקשים הלא מכל מקום הנישואין הם בפרהסיא, והלא הלכה למשה מסיני הוועל ארמית קנאים פוגעים בו. ויש מי שכתב שמכאן הוציא הרמב"ם (איסורי ביאה יב,ה) את חידושו שהבא על בת גר-תושב אינו בכלל קנאים פוגעים בו, ועוד סובר (מלכים יג,ג) שגר קטן המוחה לכשיגדיל יהא גר תושב, משום כך מובן שמוותר להשיאה בקטנותה, כי גם אם תמחה הלא תהא גירות-תושבת, ובוה לא נאמר דין 'קנאין פוגעין בו'.

ואף לפי מה שפסק הרמב"ם שאסור להתחתן עם הנכרית מדין תורה [ואף בצנעה], וא"כ חוזרת הקושיא כיצד משיאין אותה לישראל הלא יש לחוש שיתברר שהיתה נכרית מעיקרא – אך י"ל שבגר-תושב מודה הרמב"ם לשאר הראשונים שאין בו הלאו ד'לא תחתן' בגיותן. וכבר העיר בזה המנחת-חינוך. (עפ"י דובב מישרים ח"ג טו.)

לפמ"ש"כ לעיל בשם תרומת הדשן נראה שמדינא אין לחוש למחאה, אלא מחזיקים אותו כישראל לכל דבר עד שימחה. ורק לענין כתובה או קנס תקנו חכמים שאין לה. [וע' בלשון הגהות אשר"י]. ואפשר הטעם משום שכבר הורגלו בדת יהודית ואין לחוש שיעזבו דרך אמת. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ט שז) שהורה לקברו בקבר ישראל עם שאר יהודים. ועע"ש בח"ה קג).

(ע"ב) 'אלא אמר רבא... והדר ביה רבא...' – על החזרות הרבות של רבא מדבריו הקודמים, ע' במובא בעירובין קד (חוברת קיד).

דף יב

'ביהודה בראשונה היו מעמידין להם שני שושבינין אחד לו ואחד לה כדי למשמש את החתן ואת הכלה בשעת כניסתן לחופה, ובגליל לא היו עושין כן...' – 'אין הפירוש כי בגליל לא היו מעמידין שושבינין כלל, דמבא שאחר זה מוכח דבגליל השושבינים לא היו ישנים במקום שחתן וכלה ישנים,

אבל שושבינים היו. וגם הועמדת שושבינין הוא בכלל גמילות חסדים וכמו שילפי רז"ל דויביאה אל האדם דכביכול עשה לו שושבינות. ועי' בריטב"א בחדושי שנתחבט בזה ודחיק לפרש בפירושו אשר לא יתכן כלל לפי הנוסח בתוספתא ובירושלמי.

אבל באמת הפירוש כי ביהודה שהיו חוששים לראות היו מעמידים שני שושבינים אחד ממשפחת החתן ואחד ממשפחת הכלה כדי שכל שושבין יחפש בצד השני אם אין שם ערמה ומרמה, ובגליל שהיו אנשים תמימים וישרים ולא חשדו זה את זה ברמאות היו מעמידים שני שושבינין לשרת את החתן והכלה מאיזה צד שיהיה'. (חסדי דוד – תוספתא פ"א)

'כל שלא מושמש מיבעי ליה' – רבנו חננאל ובעל המאור מפרשים הקושיא [דלא כפרש"י], שאם הוא מקום שלא נהגו במשמוש השושבינין, הלא ודאי יש שם טענת בתולים, ורק במקום שנהגים להעמיד שושבינין למשמש ולא העמידו אז אין לו טענה, הלכך היה לו לומר 'כל שלא מושמש' ולא 'כל שלא נהגו'.

(אבל רש"י נוקט כדהתוס' י: ד"ה אמר) ועוד, שרב אשי חולק על רב נחמן דלעיל שהאמינוהו משום חזקה אין אדם טורה בסעודה ומפסידה, הלכך אינו נאמן אלא ע"י בדיקת שושבינין).

(ע"ב) 'לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בת ישראל לישראל דלא מצי אמר לה עלויי קא מעלינין לך, אבל בת ישראל לכהן דמצי אמר לה עלויי קא מעלינין לך אימא לא, קמ"ל' – יש לדקדק אם כן למה הוצרך לומר 'בת כהן לישראל', וצריך לומר אגב בת כהן לישראל נקט בת ישראל לכהן. ומהרש"א יישב בדרך אחרת.

'היא אומרת משארסתי נאנסי ונסתחפה שדהו'... – בכל מקום כוננת הביטוי 'נסתחפה שדהו' – מזלך גרם, כמו שפרש רש"י על משנתנו (לעיל יא: ובכמה מקומות).

יש לדקדק, בשלמא לענין חלתה בהגיע זמן הנישואין (בריש המסכת) מובן ענין 'מזלך גרם', אך כאן נראה ביטוי זה כמיותר, שהרי כבר מקודשת היא לו, וברשותו היתה בעת המאורע, ומה צורך להזכיר את ענין ה'מזל' כאן? (כך העיר האבני נור' בחידושו).

– יש לומר שכוננתה בטענה זו לומר שאפילו חופה בטעות אין כאן, שכיון שהיתה כבר ארוסתו ומזלו הוא שגרם, אין זה חשוב לבטל משום כך את החופה, שלא אמרו 'כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה' לענין מקח טעות, אלא כשהיתה כן קודם האירוסין. אבל אין אומדנא מוכחת שייחשב הדבר כנישואין מוטעים.

ובזה מיושבת תמיהה אחת: מדוע לפי טענתה יש לה כתובה, אמנם חיוב הכתובה חל כבר באירוסין, שיש כתובה לארוסה, או משום שמדובר שכתב לה כתובה (ע' בראשונים), אבל הרי בזה שלא גילתה לו על האונס קודם החופה, הרי הכשילתו בביאת איסור, שהרי נישואין שנשא – בטעות הם, וכל שמכשילתו באיסור כגון זה, כתב הגרעק"א שהפסידה כתובה – אלא נראה שכיון שכבר נתקדשה לו וקשורה בו, אין הנישואין נישואי טעות. (עפ"י מנחת שלמה סוף סי' ב)

*

'ברי' ו'שמא'

תמצית הסוגיא: נחלקו אמוראים בדין התובע את חברו בטענת 'ברי' והלה עונה לו על טענתו ב'שמא', האם מוציאים ממון מן הנתבע.

אפילו לרב נחמן ורבי יוחנן האומרים אין ברי עדיף והממון נשאר בחזקתו (וכך גם ההלכה) – בהצטרף

עם התובע חזקת-הגוף או מיגו, נאמין לתובע, לשיטת רבן גמליאל ורבי אליעזר, וכמו שפסק שמואל. יש לברר מהן טעמי המחלוקת אם ברי ושמא – ברי עדיף. וכן כיצד מצטרפים שני הכוחות, 'ברי' ו'מיגו' או 'ברי' ו'חזקה' כנגד 'שמא', להוציא ממון, בזמן שכל אחד כשלעצמו אין בכוחו להוציא? באופן פשוט יש לומר שעצם המצב שטוען זה 'ברי' ושכנגדו מסתפק, מהוה הוכחה מסוימת לטובת ה'ברי', ונחלקו החכמים האם ראייה במידה כזאת דיה כדי להוציא ממון. (סברה זו נראית מפשטות דברי התוס' בבבא-קמא ריש פרק ה'. וכן מדברי הפני-יהושע בסוגיתנו ובעוד מקומות, ששייך נידון 'ברי ושמא' בשאלת 'הולכין בממון אחר הרוב' ו'חזקה אין אדם תובע אלא אם כן יש לו'. וכן יש מדייקים מלשון רש"י להלן טו. ד"ה כיון הרוב. ע"ש בקובץ שעורים).

בכך מוסברת בפשיטות שיטת הראשונים (ע' תוס' בסוגיין ובכ"מ) שיש חילוק בין 'ברי טוב ושמא גרוע' ובין 'ברי גרוע ושמא טוב', היינו, אם הנתבע הטוען שמא, אמור היה לדעת את המצב (כב'מנה לי בידך'), שאז עצם הסתפקותו מהוה הוכחה מסוימת לרעתו, וכן מאלימה את הצד שכנגדו, כיון שטוען 'ברי' על אף שחברו אמור לדעת את הדברים לאשורם. מה שאין כן במשנתנו, ה'שמא' טוב, כי אין לבעל לידע, וה'ברי' שלה גרוע, שידועת שאין הבעל יכול להכחיש.

אמנם, כבר הוכיחו אחרונים שטענת 'ברי' עצמה נותנת כח לתובע גם ללא כל הוכחה לנאמנותו; מצאנו להלן (לו. ובפירש"י שם. וצ"ע שם בתוס' אם מסכימים לכך) שאומרים 'פתח פיך לאלם', (היינו, בית דין טוענים במקום האשה, בחרשת ושוטה וכדו') שאינה יכולה לטעון בעצמה) אף לטעון טענת 'ברי', כאילו היא היתה אומרת כן. והרי אם כל התוקף של 'ברי' נובע מן ההוכחה שבעצם הטענה, לא היה שייך להחשיב טענת ה'ב"ד ל'ברי', כי מכל מקום אין כאן ראייה. וכן כתבו להוכיח מעוד מקומות אחרים.

מצאנו בענין זה התכתבות מסועפת בין שני גדולי זמנינו, בעודם צעירים לימים (לפני שבעים ושמונה שנה), הגר"מ פינשטיין וצ"ל, ויבלחטו"א הגר"מ שך, (בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"א כד-כו). הגר"מ שך (מכתביו אינם מופיעים שם, ומתוך תשובות הגר"מ פינשטיין אליו הובררה שיטתו) טען, שמדיני 'טוען ונטען', כל טענה של אחד מן הצדדים מחייבת את שכנגדו בתשובה, וטענת 'שמא' – אינה תשובה. ומחלוקת האמוראים היא אם טענת 'ברי' לבד, ללא סיוע נוסף, נחשבת כ'טענה' לחייב את שכנגדו טענה נגדית. אך בהצטרפות 'מיגו' או 'חזקה', לכולי עלמא יש לה שם 'טענה' לחייב מענה.

והגר"מ"פ שם חלק על עיקר סברה זו. אדרבה – כתב – על התובע מוטלת החובה להוכיח את טענותיו, ואי אפשר להוציא ממון רק מכח שאין הלה עונה לו. [ושמעתי להעיר גם מדברי רבנו יונה (עליות דרבנו יונה) – בבא בתרא ריש פ' חזקת הבתים) שסרוב מצד הנתבע להתייחס לטענת תובעו אינו נחשב כטענת 'שמא' ואין בזה דין 'ברי ושמא'].

והסביר הוא, שנקודת המחלוקת בנויה על כך שמוחזק הטוען 'שמא' – הורעה חזקתו בממון. ועוד, שהתובע שטוען 'ברי', לפי טענתו אין הנתבע נחשב מוחזק כלל, [והרי אף לפי דברי הנתבע חזקתו הורעה], ולכן סוברים רב הונא ורב יהודה שדי בכך כדי להחשיבם כשקולים בחזקתם בממון, וממילא טענת ה'ברי' עדיפה מה'שמא'. ור"נ ור"י חולקים, שכדי להוציא ממון צריכים עדים דוקא.

אמנם נידון משנתנו שונה, שהרי לולא הטענות, היתה האשה גובה כתובתה, והבעל, אף שהוא מוחזק, צריך להחשב גם הוא ל'תובע' כדי להפטר מחיוב הכתובה המוטל עליו. וכיון שטוען 'שמא' והורעה חזקתו בממון, ומאידך, לטענת האשה נוספת חזקה, כך שמצבם נחשב כשקול, במצב זה ברי עדיף לכל הדעות. (עיקר דבריו ביחס למשנה, נמצא בתורי"ד, והביאו שם. וע' 'שערי ישר' שער החזקות יג).

וקרוב לדבריו יש בספר בית ישי (נב); מוחזקות בטענת שמא, אין כחה אלא כשאר חזקות של תורה, 'חזקה דמעיקרא', היינו, מפני הספק משאירים אנו את המצב הראשוני, קודם שנולד הספק, ללא שינוי. ולכן כשיש חזקה טובה (חזקת הגוף) כנגדה, גוברת היא על חזקה זו. ואפשר לפי זה שאף ב'שמא' ו'שמא' נוציא ממון ע"י חזקת הגוף. עיין שם. (עוד בענין שמא ושמא – ע' בחזו"א פב, כג; שערי ישר ב, יג; שבט הלוי ח"ט רפ, יב).

לסיכום, הנראה מדברי האחרונים להסבריהם השונים, שאופיה של טענה, אם ברי אם שמא, בכוח לשנות את תוצאות הדין גם ללא הראיות [הנובעות מאופי הטענה] על עצם הענין הנידון. (וע"ע בשערי ישר ה, טז).

ויל"ע בתוס' לעיל ט: שמבואר לכאורה ששייכת טענת 'ברי' אף כשאינו בקי [שאל"כ לרבן גמליאל מדוע אינה נאמנת], ומוכה שאין זה בתורת ראייה).

פרפראות

אמר אביי: לעולם ארישא ותני כל שנהג. אמר ליה רבא והא כל שלא נהג קתני... –
במקומות רבים מצינו שאביי לא חש לדחוק ולשנות בלשון המשנה והברייתא, ורבא הקשה עליו ממשמעות הגרסה הכתובה ופרש באופן אחר.
הנה רשימת המקומות בש"ס מאשר לקטה חכתי, שרבא חלק על אביי מחמת דקדוק הלשון, ואביי לא חשש לאותו דקדוק:

ברכות כ: שם נט.

ע' בסוגיא שבת כו-כו ובתוס' ובחדושי הרשב"א; (ועע"ש עח-עט); שם קז: קיא. קכב: (וע"ש קכג:).

פסחים ה: שם נא: נח. סח. (וע"ש מו:).

וכן נראה בסוכה כא. שם לו. (וע"ש נד. 'אמר רבא מאן הא...!'. וכן ביומא מו:).

יומא י: (עתוס').

יבמות לה-לו. (וע"ש לא:).

(ע' לעיל יא: ועא. ודו"ק).

נדרים יד. שם כג: (וע"ש כד:).

סוטה ז: שם ח (ע"ש ביוס"ד – חוברת ג); שם יא.

גטין י:

קדושין כד. שם מח: (ע"ש בחוברת יא).

בבא מציעא – סב: (ע"ש בחוברת כד). וע"ע שם ע:

(בבא בתרא כ סע"ב). שם פו. 'איקפד רבא, מידי שפכן קתני'. וע"ש קלט: (ובחדושי הנצי"ב שם, ובתוס' שם קמא. ד"ה

אלא); שם קמט: 'אמר ליה אביי...!'

סנהדרין מא: (שם מו:); שם נא:

שבועות כט.

(ע"ז עו. 'אל' רבא אי הכי לתננהו לכולהו בחדא' ע"ש).

וכן במנחות כד. – רבא פרש 'שני כלים' פשוטו כמשמעו ואילו אביי דחה לפרש בכלי אחד דומיא דשני כלים.

בחולין קל. – הקשה רבא 'תני תני... ואת אמרת...!'

בכורות ד טז: לא.

ערכין לב: 'אמר אביי ה"ק עד גמלא... רבא אמר גמלא בגליל...!'

אמנם בכמה מקומות מצינו שיטה מוחלפת; בפסחים נה: אביי העמיד באוקימתא ורבא אמר 'הכי קאמר' ופרש כוונת הברייתא בשינוי לשון. (וכן ע' בתוס' ב"מ קטו: ד"ה אבל). ובסנהדרין עה. 'אמר לך רבא תני...! – אלא ששם אין לשיטתו דרך אחרת לישב, שלא כאביי, ע"ש. וכיוצא בזה מצינו שרבא אמר 'תני...! ופרש שלא כמשמעות הפשוטה בגלל ההכרח, שבועות כ רע"ב. וע' גם בע"ז נ. חולין עד. בכורות טו. כריתות כב: תמיד כח. (ונ' שאינו מגיה שם אלא כמפרש פשוט הכוונה); נדה לח. רצ"ע.

וע"ע: שו"ת הריב"ש תג.

(ע"ב) 'לא מפיה אנו חייך' –

'כתב רבנו מהרח"ו זלה"ה ששמע מרבנו הגדול האר"י זצ"ל שהתוס' נסתפקו בלשון הזה, דהוה ליה למימר 'אינה נאמנת', ומה הלשון אומרת 'לא מפיה אנו חייים'? וחכם קדמון ביאר הדבר דעל ג' דברים העולם עומד, ואחד הוא 'האמת'. ועל זה אמר 'לא מפיה אנו חייים', כלומר, אם היתה אומרת אמת, היינו ממש חייים מפיה, כי העולם מתקיים על האמת היוצא מפיה, אבל זאת האשה משקרת, נמצא כי לא מפיה אנו חייים. וכן דרך רז"ל להודיע דרשות באמצע דבריהם אגב גררא, ששיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד. עד כאן דבריו'. (פתח עינים להחיד"א ז"ל. עיקר הפרוש נמצא בחידושי הריטב"א. סביר להניח שהוא אותו 'חכם קדמון' שהביא האר"י ל. וע"ע בעיני כל חי' כאן וב'דברים נחמדים' בשם הר"פ מקורייץ).

דף יג

'ראוה מדברת עם אחד... מאי מדברת? זעירי אמר: נסתרה. רב אסי אמר: נבעלה. בשלמא לזעירי היינו דקתני 'מדברת', אלא לרב אסי מאי מדברת? – לישנא מעליא, כדכתיב...' – יש לשאול: אדרבה, בשלמא לרב אסי, נקט התנא לישנא מעליא, אלא לזעירי, למה כינה התנא את הסתירה בצורה חריגה – 'מדברת'? המהרי"ק בתשובותיו (שורש קס) דייק זאת, ולמד מכך שאין מדובר כאן אלא באופן שיש רגלים לדבר שנסתרה עמו לשם זנות, כמשמעות הלשון 'מדברת' – כלומר, שמתחילה היו מדברים יחד מענייני תפלות ושוב ראוה נסתרת עמו. אבל אין מדובר על יחוד בעלמא. וכתב לפי זה שמה שכתב בעל הלכות גדולות (הל' מיאון) על פי הגמרא להלן (בע"ב), שאף לרבן גמליאל, כל שראינה שנסתרה עם הפסול לה, נפסלה לכהונה – כל דבריו אינם אלא בכגון זה, ולא ביחוד אקראי ללא שום הוכחה וסמך של פריצות. וזו גם הסיבה שזעירי נקט 'נסתרה' ולא 'נתיחדה' כבשאר מקומות, שלשון זה מורה שנסתרו בכוונה לא טהורה. וע"ש שבאר לפי זה את המשך הסוגיא. והאריך עוד שם להוכיח שאשה שנתיחדה עם גוי באקראי, לא נפסלה להנשא לכהן.

'הרי זו בחזקת בעולה לנתין ולממזר' – נקט 'נתין וממזר' להשמיענו שרבי יהושע חשש אף למיעוט פסולין, כממזרים ונתינים שהם מיעוט בדרך כלל. וכדברי הגמרא (בע"ב): לדברי הפוסל – פוסל אפילו ברוב כשרים'. (רעק"א. וע' חזו"א אה"ע א, יא)

'... האמר רב מלקין על היחוד ואין אוסרין על היחוד – לימא דלא כרבי יהושע? – אפילו תימא רבי יהושע, מעלה עשו ביוחסין' – ודוקא בפנויה, אבל כשדנים לאסור אשה על בעלה, אפילו באשת כהן אין אוסרין על היחוד, שלא עשו מעלה ביוחסין אלא שלא תינשא, אבל לא להוציאה מבעלה. (עפ"י ראב"ד – מובא בשיטה מקובצת). ויש אומרים שבאשת כהן אוסרין על היחוד. (שיטמ"ק בשם הרשב"א ותלמידו). בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א כד, א) הוכיח שהדעה השניה אינה חולקת בכל מקום שלא עשו מעלה ביוחסין להוציא אשה מבעלה, ורק כאן אסור לרבי יהושע מפני שסובר שדינה כדין שבויה (כדלהלן בברייתא), ומפני שאין אפוטרופוס לעריות והורעה חזקתה, ואינו דומה לשאר מעלות ביוחסין. [ומה שנקטו בגמרא לשון 'מעלה עשו ביוחסין' – מפני שיש חילוק בין כהן לישראל, אבל באמת אינו מעלה בעלמא אלא דין דרבנן].

(ע"ב) 'מה טיבו של איש זה? – כהן הוא ובן אחי אבא הוא' – נקט 'בן אחי אבא', כמסבירה מעשיה ומתנצלת על שנכנסה למקום סתר עם קרוב משפחתה, ולא היתה שם טומאה. ופרוש זה נוח